

Posudek bakalářské práce Jany Hrajnohové Měsíc v českém jazykovém obrazu světa

Práce J. Hrajnohové je inspirována lublinským *Slovníkem lidových stereotypů a symbolů* a teorií a metodologií, která byla v souvislosti s ním vytvořena prof. Bartmińským a jeho kolektivem. Hlásí se tedy ke kognitivní etnolingvistice a k jejímu základnímu pojmu jazykový obraz světa. Obrazem měsíce v češtině se tedy diplomantka zabývá v tomto rámci, vycházejíc i z další dostupné literatury, zejména české nebo přeložené do češtiny.

V souladu s tímto zaměřením se soustřeďuje na specifický materiál: zohledňuje nejen velký objem údajů z jazykových slovníků, jak už jsme u prací podobného typu zvyklí, ale širší jazykově-kulturní aspekty spojené s obrazem měsíce cíleně zkoumá i na základě početných folklorních textů různých žánrů.

Na práci je třeba mnohé velmi ocenit (např. už materiálový záběr), avšak mnohde jsou tato pozitiva zároveň spojena s určitými problémy.

Tak např. to, že se autorka poučila nejen v literatuře kognitivnělingvistické a etnolingvistické, ale i folkloristické, religionistické a kulturněantropologické, s sebou nese i problém, že často zapomene na svou hlavní orientaci, na nutnost hledat ukotvení zjištěných faktů v jazykových datech, resp. v textech. Mnohé pasáže pokládám v tomto ohledu za příliš popisné a v dané souvislosti redundantní a nepřipadné, bez zřetelné vazby na obraz jazykový, resp. na (jazykový) obraz český. Jde

např. o celou (patnáctistránkovou) 3. kapitolu *Měsíc v mytologii*, kterou jsem si sice velmi ráda přečetla, nicméně patří do jiného kontextu zkoumání a jako obecné východisko k rekonstrukci českého obrazu měsíce by tu bylo vhodné uvést pouze její shrnutí (s. 37 – 38). Podobné je to i s jednotlivými subkapitolkami 5. kapitoly *Jazykový obraz měsíce v češtině* (např. *Měsíc a rostlinstvo*, *Měsíc a voda*): velmi často se nejedná ani o obraz jazykový, ani český. Jde o příjemné a zajímavé čtení, autorka věnovala zpracování problematiky evidentně velké úsilí a nadšení, ale i pečlivosti. Formuluje navíc většinou kultivovaně, i když se – zejména v okruhu obecněji teoretického odborného vyjadřování – setkáváme i s velkými nepřesnostmi.

Obávám se v tomto směru autorčiných vágních a zjednodušujících zobecnění, třeba v případě textu S. Tolsté, totiž že „lingvistická analýza často nedostačuje pro vyjádření obrazu světa, jehož součástí se ... stávají i mimojazykové prvky“ (s. 15), anebo, jak zní parafráze z J. Bartmiňského, že „definice jsou vyprávěním (sic!) o světě, které se opírá o lidové citace z příslušných pramenů“ (s. 16). Pokud by to byly pouze nepřesnosti formulačního typu, nebylo by to tak závažné, jako kdyby šlo skutečně o autorčin názor, s nímž přistupuje k odborné práci. Svědčilo by to totiž o nepochopení teorie a metody, kterou ve své práci hodlá uplatňovat.

Pokud autorka uvádí k charakteristice konotací v kognitivnělingvistickém pojetí (s. 20) citaci z ESČ („rysy postojové, citově hodnotící, expresivní...“), jde zřejmě (rovněž?) o nepochopení: heslo přece reprezentuje tradiční chápání strukturní lexikologie.

Do teoretické kapitoly vělenila autorka i pasáž o symbolu; i tu je třeba znovu na jedné straně ocenit pokus o uplatnění různých pojetí symbolu (v rámci diskursů různého druhu a řádu), na straně druhé však zároveň upozornit, že jde o pohledy vzájemně nespojité, a pokud s nimi chceme pracovat, je třeba je vzájemně usouvztažnit, nejen vyjmenovat.

Nespojitost jednotlivých částí je ostatně pro tuto práci příznačná i v širším měřítku. Propojit a vzájemně sladit je třeba „jazykově“ s „mimojazykovým“, teoretické s interpretačním apod. Není to jistě zdaleka problém spjatý pouze s touto bakalářskou prací. Úskalí kognitivně orientovaného zkoumání spočívá pro mnohé v tom, že je náročné (v myšlení i ve formulacích) udržet přesnost v rozlišování tří ontologických rovin, které reprezentují „slovo“, „pojem“ a „věc“.

V této práci se i směšování těchto rovin objevuje často, např. v závěrečné kognitivní definici měsíce, která má být vyvrcholením práce (s. 72 – 73). V prvním odstavci, začínajícím referencí k pojmu („Měsíc je nebeské těleso...“) se najednou přejde do jiné roviny: „Básnické a knižní zbarvení má synonymum *luna*...“)

Bohužel se tu směšuje i mnohé jiné: do naivního obrazu světa se nepatříčně dostávají charakteristiky astronomické – tedy součásti jiného „obrazu světa“ (měsíc jako „družice jiných planet“, je „pokryt krátery a horami, také měsíčním prachem“).

Není zde také jednoznačně vydělen a odlišen časový význam sémantického derivátu: „měsíc je nebeské těleso...“, a v následující větě „měsíc je také časovou jednotkou; „z lexému měsíc odvozujeme některé deriváty spojené s časem, např. adjektiva měsíční (pobíráme měsíční plat...)...; adjektivum měsíční se také vztahuje k měsíci (nosíme u sebe měsíční kámen...)“. Zde je možné příznačně upozornit i na autorčin odkaz k pohádce O dvanácti měsíčkách, kde přece nejde o personifikaci měsíce a (s. 52, hned na začátku odstavce *Měsíc jako postava*). Také partie o horoskopu směřují měsíc jako nebeské těleso a měsíc jako časový úsek.

Co se týče kognitivní definice, ráda bych dostala vysvětlení, proč se zde v odstavci o měsíci jako partnerovi komunikace v lidové poezii objevuje konstatování: „Mládenec *chodí* za dívkou (také *vandruje*, *chodívá*, *chodívává*, *jde*)“ (s. 73). Také nerozumím tomu, co znamená, že deminutivum *měsíček* má rys bezpříznakovosti (+ následující věta). Nejsem si jista, že frazém *spadl z měsíce* vypovídá o velké vzdálenosti (s. 73).

Poslední odstavec kognitivní definice patří zřejmě k odstavci čtvrtému od konce (o přírodních cyklech). Poznámka o tom, že se měsíc vyskytuje v noci, by rozhodně měla být už na začátku definice.

Definice by vůbec měla být logičtější a přesněji strukturována. Pokud autorka měla k dispozici lublinský slovník (kde je přímo heslo věnované měsíci

zpracováno), zajímalo by mě, zda uvažovala o využití modelu hesla, který je v něm uplatněn (pojmové profily), příp. proč ho nevyužila.

Přes uvedené problémy pokládám práci Jany Hrajnohové za zajímavou a v mnohém cennou, zejména materiálově. Ukazují se v ní dobře možnosti i úskalí kognitivně-kulturního zkoumání. Šíře jejího záběru poskytuje zajímavý pohled na fenomén měsíce v českém obrazu světa.

Práce splňuje požadavky kladené na bakalářskou práci, a doporučuji ji tedy k obhajobě.

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře.

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
FF UK Praha

V Praze 6. září 2012